

Ekoturystyka „zieloną” ścieżką do Europy

Cudze chwalicie, swego nie znacie... To powszechnie znane przysłowie, do którego tak się już przyzwyczailiśmy, niesie w obecnej chwili nową jakość. Wydaje się bowiem, że w dobie integracji z Unią Europejską Polacy zapominają często o walorach własnego kraju. Nie chodzi tu o mniej lub bardziej rozbudowane porównania do świata, ale o skonstatowanie obiektywnego bogactwa zasobów środowiska. Powinniśmy wreszcie zauważyć, docenić i przede wszystkim promować na świecie fakt, że Polska jest krajem o dużych możliwościach rozwoju ekoturystyki.

Co to jest ekoturystyka?

Ekoturystyka mieści się w nurcie szeroko rozumianej turystyki aktywnej (Lewandowski, 2002). Podobnie jednak jak wiele innych terminów dotyczących nowych form turystyki określenie to ma wiele znaczeń i jest bardzo różnie definiowane.

W węższym zakresie (przyrodniczym) ekoturystyka ma na celu przede wszystkim aktywne zbliżenie do natury, bliższe i pełniejsze poznawanie związków człowieka z otaczającym go środowiskiem, poznanie i zrozumienie praw i zależności nim rządzących oraz naukę prawidłowego w nim funkcjonowania. Jednak coraz częściej ekoturystyka, podobnie jak sama ekologia, rozumiana jest w o wiele szerszym zakresie niż przyjmował to termin „pierwotny” (Lewandowski, 2002). Dlatego też można zgodzić się z Dominiką Zarębą (2001), że ekoturystyka to forma turystyki stosująca się do następujących zasad:

- jest formą aktywnego i dogłębnego zwiedzania obszarów o wybitnych walorach przyrodniczych i kulturowych,
- strzeże harmonii ekosystemów przyrodniczych i odrębności kulturowej lokalnych społeczności,
- dostarcza środków finansowych skutecznej ochronie wartości dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz przynosi realne korzyści ekonomiczno-społeczne ludności miejscowej.

Ważniejsza od definicji czy zakresu pojęcia jest sama „filozofia” i funkcjonowanie tej formy wypoczynku. Warto uzmysłwić sobie ogromną rolę poznawczą, wychowawczą, kulturotwórczą, a także ekonomiczną ekoturystyki. Niestety, często sam przedrostek „eko” kojarzony jest wyłącznie z koniecznością ponoszenia dodatkowych kosztów i stosowania się do niewygodnych ograniczeń. O tym, jak bardzo powszechna jest taka postawa, świadczy sonda przeprowadzona w portalu jezioro.com.pl. Strony te są jednym z najbardziej kompetentnych źródeł informacji przyrodniczej o Mazurach, wydawałoby się zatem, że odwiedzają je osoby o „zielonym” nastawieniu. Tymczasem na pytanie: „Czy powinno się inwestować w turystykę proekologiczną na terenie parków krajobrazo-

wych i narodowych?” ponad połowa (53%) respondentów odpowiedziała negatywnie. Wynik ten jest szczególnie niepokojący w zestawieniu z inną ogłoszoną w tym samym portalu sondą, w której 65% respondentów uważa, że turystyka może być głównym źródłem dochodu na Warmii i Mazurach.

Tymczasem idea turystyki ekologicznej wcale nie musi prowadzić do drastycznych ograniczeń ilościowych w korzystaniu z dóbr środowiska. Polega ona raczej na stworzeniu bogatej specjalistycznej oferty proekologicznych form wypoczynku adresowanej do różnych grup społeczeństwa. Również, a może przede wszystkim, do tych, którzy nie są jeszcze w pełni „obudzeni ekologicznie”, bo brak wrażliwości na sprawy przyrody wynika głównie z niewiedzy.

Można wymienić dwa typy czynników, które skłaniają turystów do odwiedzenia danego kraju lub regionu (Skarżyńska, 2003). Czynniki zewnętrzne to atrakcyjność przyrodnicza danego regionu, unikatowość i stan zachowania. Mieści się w tym również odpowiednia promocja. Czynniki wewnętrzne to jakość i wiarygodność oferty, standard bazy turystycznej oraz zauważana i oceniana przez turystów postawa mieszkańców, ich nastawienie do turystów i do tego, co oferują. Mieszczą się w tym również codzienne działania w danym miejscu świadczące o prawdziwej trosce o to, czym chcemy zachwycić, co może być potencjalnym źródłem dochodu.

Zasoby przyrodnicze Polski

Atrakcyjność Polski dla rozwoju ekoturystyki wynika z szeregu przesłanek. Najważniejsze jest duże zróżnicowanie krajobrazowe i biologiczne naszego kraju, wynikające z położenia geograficznego Polski.

Jednym z istotnych wskaźników różnorodności biologicznej jest liczba gatunków roślin i zwierząt występujących w naszym kraju (w tym gatunki endemiczne i reliktowe). Według danych Ministerstwa Środowiska (www.mos.gov.pl) w Polsce występuje około 46 900 gatunków organizmów żywych (w tym 5 tys. gatunków grzybów, ok. 2,2 tys. gatunków roślin naczyniowych, ok. 24,4 tys. gatunków owadów, 116 gatunków ryb, 18 gatunków płazów, 9 gatunków gadów, 360 gatunków ptaków i 98 gatunków ssaków). Ochronie prawnej podlega 97 gatunków i rodzajów roślin i grzybów oraz 568 gatunków zwierząt. Oprócz dość szczegółowych szacunków liczebności kozic i świstaków w Tatrach nie ma dokładniejszych danych dotyczących liczebności populacji gatunków chronionych i jej zmian.

W Polsce istnieją obszary o tak dobrze zachowanej przyrodzie, że **nie mają sobie równych w Europie!** Dotyczy to przede wszystkim tzw. Zielonych Płuc Polski z unikatowymi terenami podmokłymi, bogactwem rzeźby polodowcowej i mis jeziornych (14,7% powierzchni kraju), ale również wielu innych regionów.

Na tle Europy Polska jest krajem stosunkowo lesistym. Cenną inicjatywą, zmierzającą do poprawy stanu lasów państwowych było utworzenie w 1995 roku tzw. Leśnych Kompleksów Promocyjnych. LKP mają być obiektami pilotażowymi, pomocnymi we wprowadzaniu nowej, proekologicznej polityki leśnej państwa. Jej istotą jest stwierdzenie, że przedmiotem gospodarki leśnej nie jest sam drzewostan, ale cały ekosystem leśny widziany jako element krajobrazu spełniający określoną funkcję w przestrzeni przyrodniczej re-

gionu i kraju. Wśród dziesięciu istniejących obecnie LKP (docelowo ma ich być około 18) znajdują się zarówno obszary leśne o wysokich walorach przyrodniczych, będące pozostałością puszczy (np. Puszcza Białowieska), jak i tereny leśne silnie zmienione przez człowieka, do których można zaliczyć m.in. Bory Lubuskie.

Znaczące z punktu widzenia atrakcyjności dla ekoturystyki jest też istnienie obszarów stosunkowo „prymitywnego” rolnictwa, dzięki czemu zachowały się w naszym kraju interesujące zbiorowiska łąkowe i polne będące ostoją dla wielu gatunków roślin i zwierząt doszczętnie wyniszczonych w Zachodniej Europie (Krzymowska-Kostrowicka, 1995). Warto w tym miejscu przypomnieć, że w Polsce występuje 1/3 światowej populacji biciań białego. Nie bez znaczenia jest też ogromne bogactwo krajobrazu kulturowego.

Stan promocji ekoturystyki

Pomimo obiektywnych walorów przyrodniczych i kulturowych naszego kraju ekoturystyka praktycznie nie istnieje w promocji Polski lub promowana jest zatrważająco słabo, a czasami wręcz nieudolnie! Tymczasem rozwój ekoturystyki powinien integrować działania wielu podmiotów, jak:

- organizacje turystyczne,
- samorządy lokalne,
- organizacje pozarządowe,
- Lasy Państwowe,
- zarządy parków narodowych i krajobrazowych,
- stowarzyszenia agroturystyczne,
- prywatni organizatorzy ekoturystyki.

W materiałach Polskiej Organizacji Turystyki i Instytutu Turystyki hasło „eko” nie pojawia się właściwie wcale. Zauważa się jedynie nieśmiałe próby promowania turystyki aktywnej (kwalifikowanej), ale bez wyraźnego zaakcentowania roli turystyki ekologicznej. Zdumiewająca jest również ubogość oferty z tego zakresu na terenach chronionych i w nadleśnictwach. Sprowadza się ona zazwyczaj do kilku tzw. ścieżek przyrodniczych, najczęściej bardzo tradycyjnych i mało atrakcyjnych w formie i treści (Cieszewska, Lewandowski, 1999). Różnego rodzaju ośrodki i stacje edukacji ekologicznej są często mało aktywne, a ich działalność najczęściej pozostaje skierowana do społeczności lokalnych – co, jakkolwiek niezmiernie ważne, zdecydowanie nie wyczerpuje potrzeb.

Stowarzyszenia agroturystyczne, zabiegające o zainteresowanie potencjalnych klientów wypoczynkiem na „prawdziwej wsi”, również nie są stroną w procesie „ekologizacji” turystyki. Oficjalna klasyfikacja polskich gospodarstw gościnnych uwzględnia takie kwestie, jak ilość szafek czy dostęp do kuchni, ale milczy na temat wymagań ekologicznych, jak np. przydomowa oczyszczalnia ścieków. Wydaje się, że poziom edukacji ekologicznej większości osób, które z racji prowadzonej działalności powinny być zainteresowane „zieloną” turystyką, nie wychodzi poza wyświechtane hasła, często wykorzystywane bez zrozumienia. Zdarza się, że osoby prowadzące np. działalność agroturystyczną potrafią rozvodzić się nad licznymi „akwenami leśnymi”, ale obce są im kwestie np. segregacji odpadów.

Na uwagę zasługuje działalność Stowarzyszenia Rolnictwa Ekologicznego i Turystyki. ECEAT-Poland jest wyłącznym przedstawicielem w Polsce fundacji ECEAT-International z siedzibą główną w Holandii. Obecnie 21 krajów europejskich należy do sieci ECEAT. ECEAT-Poland łączy w sobie cztery elementy: rolnictwo, turystykę, ekonomię i ekologię. Celem stowarzyszenia jest edukacja ekologiczna, ochrona środowiska naturalnego, tradycji i kultury polskiej wsi, a szczególnie promocja rolnictwa ekologicznego i turystyki ekologicznej w gospodarstwach rolnych. Pomysł jest adresowany przede wszystkim do gospodarstw małych (około 68% z 2,1 mln) i ma stanowić dla nich receptę na przetrwanie. Jak argumentuje stowarzyszenie, turystyka ekologiczna jest najlepszym motorem ekonomicznym dla gospodarstw w okresie przechodzenia na produkcję metodami ekologicznymi. Do stowarzyszenia należy obecnie ok. 100 gospodarstw, rozmieszczonych nierównomiernie na terenie całej Polski. Większe zgrupowania gospodarstw ekologicznych znajdują się na Dolnym Śląsku i w okolicach Torunia. Ścisła współpraca z centralą w Holandii zapewnia stowarzyszeniu nie tylko dostęp do fachowej wiedzy, ale pozwala zaistnieć na rynku międzynarodowym. Jak oceniają władze stowarzyszenia, co roku z oferty korzysta ok. 1000 gości poszukujących „warunków ekologicznych” i kilkakrotnie większa grupa „przypadkowa”, ale również zadowolona z oferty. Znaczącą grupę stanowią goście z zagranicy, przede wszystkim Holendrzy (ok. 70% wszystkich gości zagranicznych), Niemcy, Belgowie i Anglicy.

Pewne nadzieje budzi również działalność World Wildlife Fund. W dziedzinie wspierania turystyki przyjaznej środowisku została m.in. opracowana strategia marketingowa rozwoju turystyki w Dolinie Biebrzy. Wyszkolono kilkudziesięciu lokalnych przewodników turystycznych, co roku odbywają się Targi Produktu Lokalnego „100 Pomysłów dla Biebrzy”. Odwiedzający park mogą korzystać ze sfinansowanych przez WWF wież obserwacyjnych i ciekawych materiałów promocyjnych.

Istnieją również prywatne firmy, które osiągnęły sukces rynkowy w tej, jak się wydaje, niesłusznie nieco egzotycznej i „niszowej” branży. Warto tu wymienić Biuro Bird Service (www.bird.pl), od 1990 roku kierujące swoją ofertę do wszystkich zainteresowanych przyrodą, niekoniecznie ornitologów. Ważną grupę klientów biura stanowią turyści z Niemiec i Wielkiej Brytanii, a sztandarową imprezą dla gości zagranicznych jest „Polish Bird Festival” – międzynarodowe spotkanie poświęcone obserwacjom ptaków, odbywające się co roku w maju w Bondarach nad zalewem Siemianówka. W ciągu ostatnich kilku lat z usług biura skorzystało ponad 4 tys. osób.

Wewnętrzne czynniki sukcesu w ekoturystyce

W przypadku środowiska, podobnie, jak w medycynie, najważniejsze wydaje się „nie szkodzić”. Tak długo, jak pod przykrywką kontaktu z przyrodą będą się odbywały rajdy samochodami terenowymi po parkach narodowych, a problem utylizacji odpadów nie będzie uważany za istotny, o turystyce ekologicznej nie może być mowy. Dlaczego dotąd tak mało robi się, aby przestrzegać ładu i porządku na terenach chronionych, które mają przecież powołane ku temu służby? Dlaczego tak niewielu sortuje odpady w miejscach eksponowanych, co jest powszechne np. w parkach Meksyku, Gwatemali i Ekwadoru?

Za niezmiernie istotne uważamy odpowiednie kształtowanie i kreowanie produktu turystycznego spełniającego kryteria ekologiczne – tzw. **ekologicznie czystego produktu turystycznego**, cechującego się małą zasobochłonnością i czystą technologią wytwarzania, dzięki czemu służy zdrowiu i jest przyjazny środowisku (Jędrzejczyk, 1995). Konieczne są zatem szeroko zakrojone działania w zakresie audytu turystycznego (ekoturystycznego) polegające na ocenie i analizie istniejących w danym regionie walorów, atrakcji i infrastruktury turystycznej. Celem przeprowadzenia analizy jest zatem nie tylko inwentaryzacja zasobów i ocena potencjału w zakresie rozwoju turystyki, ale także wybranie spośród wszystkich walorów i zasobów tych, które mogłyby przyciągnąć potencjalnego turystę do regionu (www.part.com.pl).

Osobnym zagadnieniem jest zatrwajający brak tematyki ekologicznej w kształceniu kadr dla turystyki i niska lub żadna świadomość wśród aktywnej zawodowo kadry turystycznej i samorządowej. Fachowo wykształcone kadry potrzebne są, aby zbudować polską markę ekoturystyczną, ale także, aby realizować cele tak postulowanego wszędzie ekorozwoju. Kadra taka powinna charakteryzować się odpowiednim poziomem świadomości ekologicznej, którą można rozumieć jako określony stan wiedzy o środowisku (jego funkcjonowaniu i przeobrażeniach) i przede wszystkim typ postaw, ocenianych z punktu widzenia stosunku człowieka do szeroko rozumianej przyrody (Krauz, Mroczek, 2001). Jest to szczególnie ważne, gdyż jedną z najważniejszych barier rozwoju turystyki ekologicznej w Polsce jest niska świadomość ekologiczna społeczeństwa. Według danych Polskiego Klubu Ekologicznego (Kalbarczyk, 2001) sami pracownicy gmin odpowiedzialni za ekologię określili swoje zapotrzebowanie na szkolenia z dziedziny agro- i ekoturystyki jako dość wysokie – szkoleniami tego typu zainteresowanych jest ok. 20% ankietowanych osób.

Oprócz kształcenia kadr konieczne wydaje się upowszechnianie sprawdzonych już działań zmierzających do poprawy związków między turystyką a środowiskiem. Organizacja Ecotrans (www.ecotrans.org) obejmuje swoją działalnością 12 krajów europejskich. Biura turystyczne, samorządy lokalne, specjaliści ochrony środowiska i rozwoju regionalnego połączyli swoje siły w działaniach na rzecz szeroko rozumianej turystyki zrównoważonej, w tym również najbliższej środowisku przyrodniczemu ekoturystyki. Organizacja prowadzi badania naukowe, doradztwo, umożliwia praktyki studentom. Jednym z najważniejszych programów jest Eco-tip – system wymiany informacji z przykładami najlepszych rozwiązań, będący kopalnią wiedzy dla poszukujących praktycznych rad.

Ecotrans jest również zaangażowany w tworzenie ogólnoeuropejskiego turystycznego znaku jakości ekologicznej. Obecnie w Europie funkcjonuje 48 różnych, prywatnych i publicznych, ekoznaków przyznanych około dwóm tysiącom obiektów noclegowych – od wielogwiazdkowych hoteli po górskie baczki, istnieją też znaki potwierdzające jakość restauracji, kąpielisk (Quality of bathing water – 2002) i ekologiczne nastawienie całych regionów. Zasady przyznawania poszczególnych znaków różnią się znacznie. Wprowadzenie jednego, wspólnego znaku uczyniłoby go czytelniejszym dla klientów, jednak ujednoczenie wymagań dla bardzo zróżnicowanych podmiotów nastręcza poważne trudności.

W Polsce nie ma jeszcze zwyczaju nadawania ekoznaków. Do pewnego stopnia taką funkcję, choć nie bezpośrednio odnoszącą się do ekoturystyki, pełni atest udzielany go-

spodarstwom rolnym przez Stowarzyszenie Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi „Ekoland”, bądź też informacja, że gmina jest laureatem ogólnopolskiego konkursu „Przyjaźni Środowisku”. Istnieją również plany wprowadzenia logo z żubrem, informującego turystów o ekoturystycznym profilu Regionu Białowieży (Zaręba, 2001).

Podsumowanie

Jesteśmy przekonani, że ekoturystyka może być traktowana jako jedna z form zrównoważonego rozwoju. Istnieje pilna potrzeba podjęcia szeregu działań, aby tak rzeczywiście się stało. Niezbędne są między innymi badania nad ekoturystyką jako swoistym probierzem szans i zagrożeń ekorozwoju. Przydatne wydaje się przeprowadzenie wszechstronnych waloryzacji Polski pod kątem rozwoju ekoturystyki. Ważne jest także stymulowanie udziału przemysłu turystycznego w ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz oddziaływanie przez turystykę na świadomość ekologiczną. Działania te powinny być prowadzone między władzami, sektorem prywatnym, społecznościami lokalnymi i konsumentami (Kamieniecka, 2003). Może warto by pomyśleć nad powołaniem Polskiej Izby do spraw Ekoturystyki lub uruchomieniem skutecznych działań w obrębie instytucji już istniejących. Konieczne wydaje się także uruchomienie programów szkoleniowych obejmujących temat ekoturystyki dla władz lokalnych i zainteresowanie promocją ekoturystyki w Polsce firm i przedsiębiorstw dbających o swój proekologiczny wizerunek (m.in. przez Polski Klub WWF „Biznes dla Przyrody”).

Nie ulega wątpliwości, że ekoturystyka jest ogromną niewykorzystaną szansą dla naszego kraju i może być jedną ze skuteczniejszych możliwości rozwoju wielu regionów borykających się z trudnościami ekonomicznymi.

Ecotourism – the green way to Europe

Summary

The authors argue, it is important to support all works on development of ecotourism in Poland, as it can be one of the most successful forms of development of some regions in deep economical crisis. It is pointed out; the attractiveness of Poland is the effect of its big landscape – and biodiversity, high density of forests and preservation of the traditional agriculture. The diversity of the cultural landscape is also important.

However the environment itself is very attractive, the level of promotion of ecotourism in Poland remains very low. Few positive examples are described, as the activity of European Society for Agro and Ecotourism, World Wildlife Fund and private tour operators. The external and internal factors of success in ecotourism are pointed out. The importance of creating ecologically pure tourism products and works on tourism audit are stated. The necessity of ecological education of staff is also observed. The examples of activities improving the relationship between the environment and tourism applied in the European Union are brought, emphasising the importance of know – how exchange and ecolabels' value.

Finally some ideas of practical solutions of the problem of ecotourism development in Poland are presented. It is proposed:

- Further investigation, using ecotourism as testing instrument for sustainable development,
- To stimulate activity of tourism industry in preserving landscape and culture heritage,

- To create Polish Ecotourism Chamber or to build a strong lobby within the existing organisations,
- To organise environmental education for the local governments,
- To promote ecotourism, also co-operating with firms who create its' proecological image.

Literatura

- Cieszewska A., Lewandowski W., 1999, Szlak to nie tylko znak – próba odpowiedzi dokąd zmierzamy, [w:] M. Pietrzak (red.), Geoekologiczne podstawy badania i planowania krajobrazu rekreacyjnego, Problemy Ekologii Krajobrazu 5, Poznań.
- Jędrzejczyk I., 1995, Ekologiczne uwarunkowania i funkcje turystyki, Wyd. Śląsk, Katowice.
- Kalbarczyk R., 2001, Zapotrzebowanie kadr gminnych na edukację i informację, cz. III, Biuletyn Polskiego Klubu Ekologicznego 11.
- Kamieniecka J., 2003, Rok 2002 – Rokiem Ekoturystyki, Biznes i Ekologia 33.
- Krauz K., Mroczek A., 2001, Celowość kształcenia kadr dla turystyki w zakresie ekorozwoju, [w:] A.Kowalczyk (red.), Ekologia krajobrazu i ekorozwój; Problemy Ekologii Krajobrazu 8, Bydgoszcz.
- Krzybowska-Kostrowicka A., 1995, Turystyka ekologiczna i perspektywy jej rozwoju w Polsce, [w:] A. Kowalczyk (red.), Zmiany przestrzeni geograficznej w warunkach transformacji społeczno-ekonomicznej (na przykładzie obszarów wiejskich), Uniwersytet Warszawski.
- Lewandowski W., 2001, Ekologia krajobrazu a turystyka aktywna, [w:] A. Kowalczyk (red.), Ekologia krajobrazu i ekorozwój, Problemy Ekologii Krajobrazu 8, Bydgoszcz.
- Lewandowski W., 2002, Ekologia krajobrazu a turystyka ekologiczna; materiały z konferencji.
- Skarzyńska A., 2003, Rola agroturystyki w rozwoju przedsiębiorczości na wsi, Biuletyn Euro Info dla Małych i Średnich Firm, Euro Info Centre przy Funduszu Współpracy 1 (51).
- Quality of bathing water (2001 bathing season), 2002, European Commission, European Communities.
- Zaręba D., 2001, Ekoturystyka – wyzwania i nadzieje, PWN, Warszawa.
- Bird Service (www.bird.pl),
- ECEAT (www.eceat.org),
- Ecotrans (www.ecotrans.org),
- Instytut Turystyki (www.intur.com.pl)
- Polska Agencja Rozwoju Turystyki (www.part.com.pl)
- www.turystyka-ekspert.pl.
- Polska Organizacja Turystyki (www.pot.gov.pl)

